

Arsuz'un Tarihi ve Kültürel Mirası

Editör
Elçin DOĞAN GÜRBÜZER

Yazar
Mehmet YANMIŞ

© Copyright 2023

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanhğı bandrolü ile satılmaktadır.

Bu kitap "Arsuz'un Tarihi ve Kültürel Mirası" yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

ISBN 978-625-399-171-5	Sayfa ve Kapak Tasarımı Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı Arsuz'un Tarihi ve Kültürel Mirası	Yayıncı Sertifika No 47518
Editör Elçin DOĞAN GÜRBÜZER ORCID iD: 0000-0002-9047-8416	Baskı ve Cilt Vadi Matbaacılık
Yazar Mehmet YANMIŞ ORCID iD: 0000-0003-4946-1679	Bisac Code SOC002010
Yayın Koordinatörü Yasin DİLMEN	DOI 10.37609/akya.2596

Kütüphane Kimlik Kartı

Yanmış, Mehmet.

Arsuz'un Tarihi ve Kültürel Mirası / Mehmet Yanmış, editör : Elçin Doğan Gürbüzler.

Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023.

118 sayfa. : fotoğ. tbl. figür. harita ; 160x235 mm.

Kaynakça ve Ek var.

ISBN 9786253991715

1. Sosyal Bilimler-Antropoloji.

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖN SÖZ

Bu çalışmada tarihi ve kültürel mirası üzerine pek çalışılmamış olan Arsuz'un, antik, akademik ve güncel arkeolojik çalışmalarının tekrar incelenerek tarihi kronolojisi üzerine araştırma yapılmıştır. Bunun yanında tarihi süreç içinde kültür olarak kuşaktan kuşağa etkilenmiş olan bölgenin günümüze taşıdığı kültürel miraslar da araştırmanın konusuna dâhil edilmiştir. Bu bağlamda Arsuz ilçesi sınırları içinde bulunan kültürel miras unsurları, kültür turu rotasıyla neticelendirilmiştir.

Çalışmamın planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın Doç. Dr. Elçin DOĞAN GÜRBÜZER'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet YANMIŞ
Arsuz / HATAY

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
A.g.e.	Adı geçen eser
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
Yy.	Yüzyıl
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNWTO	Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
DOĞAKA	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
TCİB	Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları
TOB	Tarım ve Orman Bakanlığı
TMİBH	Türkiye Mülki İdare Bölümleri Haritası
HİKTM	Hatay İli Kültür ve Turizm Müdürlüğü
DHA	Doğan Haber Ajansı
AKDER	Arsuz Kültür ve Dayanışma Derneği
ODTÜ	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
BOA	Başkanlık Osmanlı Arşivi
MF.MKT	Maârif Nezâreti Mektubî Kalemî
İ.PT	İrade Telgraf ve Posta
İ.HUS	İrade Hususi
DH.ŞFR	Şifre Kalemî Belgeleri
DH.İUM	İdâre-i Umumiye Belgeleri
DH.MKT	Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemî

"Jeolojiyi deprem den sonraki sabah öğreniriz."

Ralph Waldo Emerson

6 Şubat depremi ansına...

İskender Sayek Kültürevi, Arsuz

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

Giriş	1
Kültür Turizmi	2
Dünya’da ve Türkiye’de Kültür Turizmi.....	3
Kültür Turizminde Hatay’ın Önemi ve Arsuz Sorunsalı.....	5

BÖLÜM 2

Arsuz İlçesi	9
Nüfusu, Konumu, Coğrafi Yapısı ve Mahalleleri	9
Fauna ve Florası	10
Ulaşım	11
Arsuz’un Tarihi	11
Hatay Çevresinde ve Arsuz’da İlk Uygarlık İzleri.....	11
Erken Hitit Döneminde Arsuz.....	13
Demir Çağında Arsuz ve Fenikeliler.....	18
Hellen ve Roma Döneminde Arsuz.....	23
Orta Çağ’dan Osmanlı’ya Arsuz	33
Osmanlı Devlet Arşivlerinde Arsuz; 1891 ve 1912 Yılları Arası.....	35
Arsuz Nahiyesi Ağcalı Mevkide Asar-ı Atika	35
Arsuz Nahiyesinde Telgraf ve Posta Sürücülüğü İhdası.....	35
Arsuz Nahiyesinde Gelişen Olaylar.....	36
Arsuz’un Kültürel Mirasları.....	36
Somut Kültürel Miras Unsurları.....	36
Rhosus Antik Kenti.....	36
Myriandros Antik Kenti.....	40
Rhosica Vasa – Rhosikos Kefalos (Sırlı Rhosus Çömlekleri)	45
Kabeve İskelesi ve Kereste Ticareti	46
Arsuz Kalesi - Frank Kalesi – Kala - Hişn Rüsüs	48
Meryem Ana Makamı - Seydi	49
Mar Yuhanna Kilisesi	50
Kutsal Havariler Kilisesi	52

Üçgüllük (Ekber) Yanartaşlar	54
Arsuz Amanos Dağları.....	56
Arsuz’da Amanos Geçitleri	57
İskender Sayek Kültür Evi.....	61
Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurları	61
Kleopatra Gülcihan Efsanesi	61
Eid’il Sabataş, Evvel Nisen ve Evvel Tammuz Bayramları	62
Meryem Ana Yortusu	64
Hasni (Yağmur Duası)	65
Ğar Sabunu (Defne Sabunu).....	66
İpekçilik	68
Kışk.....	69
Gebbül Mahşiyye Firk (Firikli Yumru Dolması)	70
Sıyyadiye Pilavı.....	72

BÖLÜM 3

Arsuz’un Kültürel Mirasına İlişkin Yapılan Görüşmeler	73
Arsuz Kültür Turu Rotası.....	82
Sonuç.....	85
Kaynaklar.....	87
Ek	97
Teşekkür	109
Özgeçmiş.....	110

KAYNAKLAR

- Strauss, & Corbin. (1990). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Newbury Park, CA: Sage.
- Ahmet, A. (2013). Hatay İlinin Doğa Turizmi Değerleri. II. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu, 25-36.
- Ainsworth, W. (1838). Notes upon the Comparative Geography of the Cilician and Syrian Gates. *The Journal of the Royal Geographical Society of London*, 8, 185-195.
- AIPH. (2019). *Expo 2021 Hatay Project Process*. International Association of Horticultural Producers.
- Akar, M. (2010). Mukiş: Anadolunun Unutulmuş Krallığı. *Aktüel Arkeoloji* 15, 56-73.
- Akar, M. (2013). Krallıklar ve Tüccarlar Kenti Alalakh. *Aktüel Arkeoloj* 33, 84-93.
- AKDER. (1997). *Hatay'ın İncisi Rhosus: Arsuz*. Hatay: Arsuzlular Kültürel Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği.
- Albright, W. F. (1921). *Magan, Meluha and the Synchronism between Menes and Naram-Sin*. The Journal of Egyptian Archaeology, Vol.7, No.1/2: Egypt Exploration Society.
- Angus, J. (2014). *Olive Odyssey: Searching For The Secrets of The Fruit That Seduced The World*. Canada: Greystone Books.
- Anonymus. (2017). *Stadiasmus Maris Magni* (Cilt III). (Ö. Acar, Çev.) Libri Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi.
- Arık, R. O. (1942). *Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Arrianos. (2005). *İskender'in Seferi (Aleksandrou Anabasis)*. (F. Akderin, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arslan, S. (2018). Hatay'da Arap Ortodoks Hıristiyan Dini Mimarisi Örneğinde Arsuz İlçesindeki Mar Yohanna (Ioannes Prodromos) Kilisesi. *Arkhe Dergisi*(5), 78-81.
- Arslantaş, Y., & Yılmaz, C. (2017). Hellenizmin Gölgesinde Diadokhlar Dönemi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 361-373.
- Astour, M. (1975). Continuité et Changement Dans La Toponymie De La Syrie du Nord. *La Toponymie Antique*, 117-142.
- Athenaeus. (1854). *The Deipnosophists; or, Banquet of the learned, of Athenaeus* (Vol. III). (C. D. Yonge, & B. A., Trans.) London: H.G. Bohn.
- Athenaeus. (1854). *The Deipnosophists; or, Banquet of the learned, of Athenaeus* (Vol. I). (C. Yonge, Trans.) London: R. Clay.
- Barker, W. (1853). *Lares and Penates: Or Cilicia and Its Governors; Being a Short Historical Account of That Province From the Earliest Times to the Present Day*. London: INGRAM, COOKE and CO.
- Battūta, I. (1958). *The Travels of Ibn Battuta, A.D. 1325-1354* (Vol. I). (H. Gibb, C. Defremery, & B. Sanguinetti, Trans.) London: The Hakluyt Society.
- Bayliss, R. (2001). *Provincial Cilicia and the Archaeology of Temple Conversion*. University of Newcastle.

- Beckman, G. (1995). The Siege of Ursu Text (CTH 7) and Old Hittite Historiography. *Journal of Cuneiform Studies*, Vol.47, 23-34.
- Bloch, Y. (2018). Anadolu'da Aramiler ve Yeni Assur-Arami İlişkileri. (K. Köroğlu, & S. F. Adalı, Dü.) *Assurlular: Dicle'den Toroslar'a Tanrı Assur'un Krallığı*, 300-321.
- Brandau, B. S. H. (2011). *Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu: Hititler* (3 b.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Braudel, F. (2021). *Akdeniz; Mekân, Tarih, İnsanlar ve Miras* (6. b.). (N. Erkurt, & A. Derman, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Bryce, T. (2016). The Land of Hiyawa(Que) revisited. *Anatolian Studies Vol.66*, 67-79.
- Bryce, T. (2020). *Hititler; Anadolu Savaşçıları*. (Ü. E. Uysal, Çev.) İstanbul: Kronik.
- Chammas, P. (1931). *Alexandrette*. Imp. Al-Jihad.
- Cicero. (1899). *The Letters of Cicero, The Whole Extant Correspondence in Chronological Order* (Vols. II. B.C. 51 -49). (Shuckburgh, & E. Shirley, Trans.) London: George Bell and Sons.
- Cicero. (1960). *The Letters to His Friends; In Three Volumes*. (W. Glynn, & W. Williams, Çev.) Cambridge: Harvard University Press.
- Civil, M., Gelb, I., Oppenheim, A., & Reiner, E. (1977). *The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University Chicago* (Cilt 10 - M). Chicago: The Oriental Institute.
- Cross, F. (1973). *Canaanite Myth and Hebrew Epic: Essays in the History of the Religion of Israel*. London: Harvard University Press.
- Çelik, Ö. (2018). Hatay, Arsuz, Kutsal Havariler Kilisesi. 27. *Müze Kazıları Sempozyumu* (s. 265-276). Antalya: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Çetin, B., & Mürşide, C. (2020). Kültürel Miras Unsuru Olan Aba Güreşine Yönelik Şekilsel ve İşlevsel Kültür Bölgesi Belirleme Denemesi (Hatay). *Coğrafya Dergisi*, 65-82.
- Dabat, D. (2012). *Şehirlerin Turizm Ürünü Olarak Markalaştırılması: Hatay Örneği (Yayımlanmamış yüksek Lisans tezi)*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Demirtaş, N., Öztürk, F., & Diboğlu, D. (2020). Geleneksel Kültür Miras Ürünü Aleppo Soap (Defne Sabunu)'un Turistik Ürüne Yolculuğu. (M. Sarıoğlu, Dü.) *Güncel Turizm Araştırmaları, AYBAK*, 135-154.
- Deniz, C. (2022, 04 07). Arsuz Vakıf Başkanı Deniz: "Mülkümüz yok, kullandığımız kilise bile bizim değil". *Nehna*. (C. Terbiyeli, & M. Uyar, Röportajı Yapanlar) 07 26, 2022 tarihinde <https://nehna.org/arsuz-vakif-baskani-deniz-mulkumuz-yok-kullandigimiz-kilise-bile-bizim-degil/> adresinden alındı
- Detienne, M. (2018). Adonis ve Adonis Bayramları. Y. Bonnefoy içinde, *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda: Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü* (N. Çıka, Çev., Cilt I, s. 41-45). Alfa Yayınevi.
- DHA. (2022, 08 02). *Hatay'da pelikanların göç yolculuğu*. Demirören Haber Ajansı: <https://www.haberler.com/guncel/hatay-da-pelikanlarin-goc-yolculugu-12554540-haber-i/> adresinden alındı
- Diakov, V., & Kovalev, S. (2019). *İlkçağ Tarihi* (Cilt 1). (Ö. İnce, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.

- Dillo, M. (2016). The Location and Erection of The Storm-God Stelae From Arsuz: Deciphering The Unreadable Luwian City Name In Cilicia As The Port of Urassa/I. *Bibliotheca Orientalis LXXIII No 1-2*, 40-61.
- Dinçol, B. &. (2015). Two new inscribed Storm-god stelae from Arsuz (İskenderun): ARSUZ 1 and 2. *Anatolian Studies* 65, 59-77.
- DOĞAKA. (2017). *Expo Fuarları Bilgi Notu (Hatay)*. Hatay: T.C. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı.
- DOĞAKA. (2022, 08 25). *Hatay / Tarım ve Hayvancılık*. T.C. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı: <https://www.dogaka.gov.tr/dogu-akdeniz/hatay/hatay-tarim-ve-hayvancilik> adresinden alındı
- Duran, M. (2015). Satraplık Sisteminin Pers Yönetim Teşkilatındaki Yeri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 34*, 61-86.
- Dussaud, R. (1927). *Topographie historique de la Syrie antique et médiévale*. Paris: Librairie orientaliste Paul Geuthner.
- EAC. (2019). Sustainable Cultural Tourism. *European Agenda For Culture; Work Plan For Culture (2015-2018)*, 23.
- ECCE. (June 2020). Cultural tourism in the EU macro-regions: Cultural Routes to increase the attractiveness of remote destinations. *European Commission and Council of Europa: 7Routes4U Project*.
- Eroğlu, C., Babuçoğlu, M., & Köçer, M. (2012). *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep*. Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Erok, C. (2022, 07 30). *HADO'nun ilk seferi KKTC'ye*. Milliyet Gazetesi: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/hadonun-ilk-seferi-kktcye-6757870> adresinden alındı
- Eusebius. (1999). *The Church History: A New Translation With*. (P. Maier, Trans.) Grand Rapids: Kregel Publications.
- Galil, G. (2013). David, King of Israel, between the Arameans and the Northern and Southern Sea Peoples in Light of New Epigraphic and Archaeological Data. *Ugarit-Forschungen* 44, 159-174.
- Galil, G. (2014). A Concise History of Palistin/Patin/Unqi/mq in the 11th-9th Centuries BC. *Semitica* 56, 75-104.
- Gates, C. (2015). Kinet Höyük (Classical Issos): A Harbor Town in Southeast Cilicia during the Persian and Hellenistic Period. *Journal of Eastern Mediterranean Archaeology & Heritage Studies*, Vol. 3, No. 2, 81-104.
- Genim, S. (2002). Kültür Turizmi. *Kültür Turizmi. T.C. Turizm Bakanlığı II. Turizm Şurası Bildirileri*. Ankara.
- Georgiev, V. (2018). The Earliest Ethnological Situation of the Balkan Peninsula as Evidenced by Linguistic and Onomastic Data. *Aspects of the Balkans: Continuity and Change*, 50-65.
- Giuliani, A. (2007). *Developing Markets for Agrobiodiversity: Securing Livelihoods in Dryland Areas*. London: Bioversity International.
- Göktürk, M. (1997). Akhemenid Dönemi Kilikia Buluntusu Oboller. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi, 1996 Yılı, Sayı: XI*, 67-100.

- Gregory, T. (2019). *Bizans Tarihi*. (E. Esmert, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güven, Ş. (2019). Türk ve Kültür Coğrafyasından Özel Bir Örnek: Türk Sabunları. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 371-404.
- Güzelmansur, A., & Lise, Y. (2013). Amanos Dağları'nın Biyoçeşitliliği. *MKU Ziraat Fakültesi Dergis*, 18(2), 55-68.
- Hansman, J. (1976). Gilgamesh, Humbaba and the Land of the Erin-Trees. *Iraq*, 38(1), 23-35.
- Harman, Ö. (2004). Meryem: Hz. İsa'nın Annesi. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 29, s. 236-242). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/meryem> adresinden alındı
- Herbermann, C. (1913). *The Catholic Encyclopedia, Volume 13: Revelation-Stock*. New York: Christian Classics Ethereal Library. Retrieved from <https://www.ccel.org/ccel/herbermann/cathen13.html>
- Herodotos. (2012). *Tarih*. (M. Ökmen, Çev.) Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları VIII. Basım.
- HİKTM. (2022, 08 25). *Somut Olmayan Kültürel Miras*. Hatay İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü: <https://hatay.ktb.gov.tr/TR-201517/somut-olmayan-kulturel-miras-sokum.html> adresinden alındı
- İnalçık, H. (2019). *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ 1300-1600*. İstanbul: Kronik.
- İSG. (2022, 09 16). *Haririt Adar Bayramı*. İskenderun Ses Gazetesi: http://www.iskender-runes.net/haber/akpli_kadinlar_engelli-7972.html adresinden alındı
- İskender Sayek Kültür Evi*. (2022, 09 21). Füsün Sayek Sağlık ve Eğitim Geliştirme Derneği: <https://www.fusunsayek.org/iskendersayekkulturevi> adresinden alındı
- Jensen, V. (1895). Asien und Europa nach altägyptisehen Denkmälern. *Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete*, X, 320-376.
- Jones, A. (1971). *Cities of the Eastern Roman Provinces*. New York: Oxford University Press.
- Jones, A. H. (1972). The Philistines and the Hearth: Their Journey to the Levant. *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 31, No. 4, 343-350.
- Jones, F. (1945). Rhosica Vasa. *American Journal of Archaeology*, 49(1), 45-51.
- Kalaycıoğlu, M. (2001). *Hatay: Halk Bilimi-II*. Hatay: İhsan Ofset.
- Kaplan, A. (2017). *Taşucu'ndan İskenderuna (Kilikia Pedias); Hellenistik ve Roma Dönemi: Höyükler-Kentler-Nekropoller-Kaleler*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Karaaslan, Y. Z. (2021). Prens Leon'u Kurtarmak: Kilikya Ermenileri, İlhanlılar Ve Memlûkler Üçgeninde Gelişen Bir Esir Mübadelesinin Arka Planı. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(70), 419-438.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Karataş, A. (2010). *Hatay İli'nin Su Potansiyeli ve Sürdürülebilir Yönetimi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Karataş, A. (2016). Hatay İli'nin Memeli (Mammalia) Faunası. *Tabiat ve İnsan*, 17-23.
- Kavğalı, F., & Efeoğlu, O. (2022, 08 02). *Akdeniz'in süsü nesli tükenen kum zambağı*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/akdenizin-susu-nesli-tukenen-kum-zambagi-/1264239#:~:text=Hatay%27%C4%B1n%20Arsuz%20>

il% C3%A7esi% 20G% C3%B6kmeydan,zambaklar% C4%B1n% C4%B1n% 20
% C3%A7evresi% 20vatanda% C5%9Flar% 20taraf% C4%B1ndan% 20temizleniyor.
adresinden alındı

- Killebrew, A. E. (2010). Summary Of The 2009 Cilicia Survey. 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı. I*, s. 39-46. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Killebrew, A. E. (2011a). Talk from the Balk: New Discoveries from ASOR-Affiliated Projects. *The American Schools of Oriental Research, Vol.74, No.2*, 112-113.
- Killebrew, A. E. (2011b). A Latin Graffito on a Recently Discovered Eastern Sigillata A Sherd from Dalbaz Höyük. *Near Eastern Archaeology, Vol.74, No.2*, 116-119.
- Killebrew, A. E., & Lehmann, G. (2009). Summary of the 2008 Cilicia Survey (İskenderun Bay Region). 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı. 3*, s. 319-338. Denizli: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kobyay, E. (2014). *Türkiye'de Yağmur Törenleri ve Yağmur İlgili İnanışlar (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Erzurum: Atatürk üniversitesi.
- Kocaoğlu, M. (1997). Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı (1831-1841). *BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 195-210.
- Koltuk, N., Sağlamçubukçu, A., Alikılıç, D., Topal, M., & Öztürk, M. (2018). *Osmanlı Belgelerinde Halep*. (M. Koltuk, Dü.) İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği.
- Kraeling, E. (1918). *Aram and Israel; The Arameans in Syria and Mesopotamia*. New York: Columbia University Press.
- Krahmalkov, C. (2000). *Studia Phoenicia: Phoenician-Punic Dictionary*. Leuven: Uitgeverij Peeters en Dept. Oosterse Studies.
- Kreinath, J. (2020). Water sanctuaries of Hatay, Turkey. In C. Ray (Ed.), *Sacred Waters: A Cross-Cultural Compendium of Hallowed Springs and Holy Wells* (pp. 25-34). London: Routledge.
- Ksenophon. (2015). *Anabasis: Onbinlerin Dönüşü*. (O. Yarlığaş, Çev.) İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Kuhr, A. (2009). *Eski Çağ'da Yakındoğu (M.Ö. 3000-330) (Cilt II)*. (A. Berktay, Dü., & D. Şendil, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kurt, M. (2006). M.Ö. I. Bin Yıl Asur-Anadolu İlişkilerinde Kilikya Bölgesi. *Belleten, LXX(257)*, 1-28.
- Kurt, M. (2010). Roma Egemenliğinde Kilikya ve Roma İç Savaşlarının Bölgedeki Yansımaları. *Tarih İncelemeler Dergisi, XXV(2)*, 483-501.
- Küçük, M., & Arslan, E. (2018). Ortodoks İkonalarında Bir Ölüm Motifi: "Meryem Ana'nın Ölümü". *Mukaddime, 1(9)*, 53-75.
- Langlois, V. (2021). *Kilikya'ya Yolculuk*. (A. Ateşoğlu, & S. Uygur, Çev.) Adana: Akademisyen Kitabevi.
- Le Quien, M. (1958). *Oriens Christianus II: Quatuor Patriarchatus digestus*. Graz: Akademische Druck- U. Verlagsanstalt.
- Lehmann, G., Killebrew, A., & Gates, M.-H. (2007). 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 3. Cilt*. Kocaeli: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı; Kültür Varlıkları ve Müze Genel Müdürlüğü.

- Lendering, J. (2020). *Büyük İskender*. (B. Sengir, Çev.) İstanbul: Kronik Kitap.
- Levante, E. (1985). The Coinage of Rhosus. *The Numismatic Chronicle*, 145, 237-243.
- Lindberg, K., & Johnson, R. L. (1992). Modeling Resident Attitudes Toward Tourism. *Annals of Tourism Researches*, Vol 24., 402-427.
- Luckenbill, D. (1926). *Ancient Records of Assyria and Babylonia* (Cilt I). The University of Chicago.
- Lund, J., Malfitana, D., & Poblome, J. (2006). Rhosica Vasa Mandavi (cic., att. 6.1.13) towards the identification of a major ceramic tableware industry of the Eastern Mediterranean: Eastern Sigillata A. *Archeologica Classica*(57), 491-507.
- MacDonald, R., & Jolliffe, L. (2003). Cultural Rural Tourism; Evidence From Canada. *Annals of Researches*, Vol 30, No. 2, 307-322.
- Malalas, J. (1986). *The Chronicle of John Malalas*. (E. Jeffreys, M. Jeffreys, & R. Scott, Çev.) Melbourne: Australian Association for Byzantine Studies.
- Malfitana, D., Poblome, J., & Lund, J. (2005). Eastern Sigillata A in Italy A socio-economic Evaluation. *Babesch - Bulletin Antieke Beschaving*, 80, 199-212.
- March, J. R. (2001). *Cassell's Dictionary of Classical Mythology*. London: Cassell & Co.
- Marmier, G. (1884). Les Routes De L'Amanus. *Gazette archéologique: recueil de monuments pour servir à la connaissance & à l'histoire de l'art dans l'antiquité et le moyen âge*, 43-50.
- Milli, B. (2022a, 07 30). *Hatay'da Madenli Yat Limanı, Su Sporları Merkezi ve HADO İşletmesinin temeli atıldı*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/hatayda-madenli-yat-limani-su-sporlari-merkezi-ve-hado-isletmesinin-temeli-atildi/1874618> adresinden alındı
- Milli, B. (2022b, 07 15). *Bahçesine fidan dikerken bulduğu kilisenin gönüllü kazı çalışanı oldu*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/bahcesine-fidan-dikerken-buldugu-kilisenin-gonullu-kazi-calisani-oldu/2051166> adresinden alındı
- Milli, B. (2022c, 07 15). *Kilise kazısında azat edilen kölenin tanrıya teşekkür için yaptığı mozaik bulundu*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/kilise-kazisinde-azat-edilen-kolenin-tanriya-tesekkur-icin-yaptigi-mozaiik-bulundu/2469806> adresinden alındı
- Newell, E. T. (1919). Myriandrus-Alexandria Kat'Isson. *American Journal of Numismatics Vol. 53 Part: II*, 1-42.
- OAHAЕ. (2022, 09 17). *Evvel Temmuz*. Ortadoğu Arap Halkları Araştırma Enstitüsü: <http://www.arapenstitu.com/tr/bellek-sanat-dil/evvel-temmuz.html> adresinden alındı
- ODTÜ Sualtı Topluluğu, Batık Araştırmaları Grubu. (1993). Antakya Kıyıları Sualtı YüzeY Araştırması. *XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı* (s. 57-64). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Okumuş, F., Avcı, U., Kılıç, İ., & Walls, A. (2012). Cultural Tourism in Turkey: A Missed Opportunity. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 638-658.
- Olson, B. (2016). *From Issus to Rhossus: An Assessment of Settlement Dynamics in the Hellenistic Countryside*. Boston University.

- Olson, B., & Killebrew, A. (2011). A Latin Graffito on a Recently Discovered Eastern Sigillata A Sherd from Dalbaz Höyük, Bay of ?skenderun, Turkey. *Near Eastern Archaeology*, 74(2), 116-119.
- Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. (2010). 397 Numaralı: *Haleb Livâsı Mufassal Tahrir Defteri*. Ankara: T.C. Başkanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Özbaykal, C., Işıkgör, H., & Yavuz, M. (2018). *Hatay İl Turizm Stratejisi ve Eylem Planı 2018-2023*. (M. C. Yavuz, Dü.) Hatay.
- Peker, H. (2010). *İskenderun'da Bulunmuş Yeni Hitit Hiyeroglif Yazıtlı ve Kabartmalı İki Stel*. İstanbul: Türk Eskiçağ Enstitüsü Haberler, 29.
- Periplous. (2012). *Pseudo-Skylaks: Karyanda'lı Pseudo-Skylaks'ın İskan Edilmiş Avrupa, Asya ve Afrika Denizi'nin Çevresindeki Seyr-ü Seferi* (Cilt II,1). (M. Arslan, Çev.) *Mediterranean Journal of Humanities*.
- Phocas, J. (1889). *The Pilgrimage of Johannes Phocas in the Holy Land: In The Holy Land (In The Year 1185 A.D.)*. (A. Stewart, Trans.) London: Palestine Pilgrims Text Society.
- Pinto, J., Gusman, I., Camusca, P., & Fernandes, J. (2020). Culture and Tourism in Porto City Centre: Conflicts and (Im)Possible Solutions. (R. Gonzales, Y. Guilarte, & L. Lopez, Dü) *Sustainability and Visitor Management in Tourist Historic Cities*, 25-46.
- Piri Reis. (1973). *Kitâb-ı Bahriyye: Denizcilik Kitabı* (Cilt II). Kervan Kitapçılık.
- Plutarch. (1959). *Lives Vol. IX; Demetrius and Antony Phrryus and Caius Marius*. (B. Perrin, Trans.) London: Harvard University Press.
- Pococke, R. (1743). *A Description of the East, and Some other Countries; Observations on Palestine or the Holy Land, Syria, Mesopotamia, Cyprus, and Candia* (Cilt II, Part I). London: W. Bowyer.
- Polyænus. (1974). *Stratagemes, Book IV*. (R. Shepherd, Trans.) London: Pall Mall.
- Ptolemy, C. (1991). *The Geography*. (E. Stevenson, Çev.) New York: Dover Publication.
- Raggi, A. (2006a). The Epigraphic Dossier of Seleucus of Rhosus: A Revised Edition. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik Bd. 147*, 123-138.
- Raggi, A. (2006b). *The epigraphic dossier of Seleucus of Rhosus*. Cambridge: British Epigraphy Society.
- Raphael, K. (2011). *Muslim Fortresses in the Levant: Between Crusaders and Mongols*. New York: Routledge.
- Richards, G. (1996). *Chapter 1: Cultural Tourism in Europe*. (R. Greg, Dü.) Wallingford, UK: CAB International.
- Riley-Smith, J. (1978). The Templars and Teutonic Knights in Cilician Armenia. (T. Boase, Ed.) *The Cilician Kingdom of Armenia*, 92-118.
- Routh, H., Bohowmik, K., Parish, L., & Witkowski, J. (1996). Soaps: From the Phoenicians to the 20th Century-A Historical Review. *Clinics in Dermatology*(14), 3-6.
- Saçıklık, M. Y., & Toptaş, A. (2017). Kültür Turizmi ve Etkileri Konusunda Turizm Öğrencilerinin Algılarının. *Turizm Akademik Dergisi*, 108-119.
- Saçlı, Ç., & Öztürk, F. (2020). İpekçilik Kültürü ve Turizm: Paydaşlar'ın Hatay'da İpekçiliğe Yönelik Görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(76), 1916-1930.

- Sagona, A. Z. (2015). *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri MÖ1000.000-550*. İstanbul: Arkeoloji Sanat ve Yayınları.
- Sayar, M. (2003). Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 2002. 21. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 1, s. 155-168. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Sestier, J. (2017). *Antikçağ'da Korsanlık*. (O. Adanır, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Seton-Williams, M. V. (1954). Cilician Survey. *Anatolian Studies*, Vol IV., 121-174.
- Smith, S. (1956). Ursu and Hassum. *Anatolian Studies*, Vol. 6., 35-43.
- Stebbins, R. (1996). Cultural Tourism as Serious Leisure. *Research Notes and Reports*, 948-950.
- Steingass, F. (1963). *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (5 b.). London: Routledge & Kegan Paul Limited.
- Strabo. (2000). *Geographika: XII-XIII-XIV*. (A. Pekman, Çev.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları 4. Baskı.
- Şavklı, C. (2019). Osmanlı Devleti'nin Son Döneminden Demokrat Parti İktidarına Petrol Politikaları (1861-1950). *BMIJ*, 7(1), 373-402.
- T.C. Hatay Valiliği. (2022, 08 24). *Samandağ Çevlik- Arsuz Kale Yolu Açıldı*. T.C. Hatay Valiliği: <http://www.hatay.gov.tr/samandag-cevlik--arsuz-kale-yolu-acildi> adresinden alındı
- TCİB. (1977). *Yeni Tabii Yer Adları*. T.C. İçişleri Bakanlığı: İller İdaresi Genel Müdürlüğü.
- Tekoğlu, R. (2018). Ahhiyawa Ülkesi ve Ahhiyalılar. *Aktüel Arkeoloji Sayı.64*, 94-100.
- Theopompus. (1991). *Theopompus The Historian*. (G. Shrimpton, Trans.) London: McGill-Queen's University Press.
- TMİBH. (2022, 07 30). *İl ve İlçe Yüzölçümleri*. İmar Kadastro: http://www.imarkadastro.com/userfiles/file/Dokuman/il_ilce_alanlari.pdf adresinden alındı
- TOB. (2019). *2019 Yılı Faaliyet Raporu*. Hatay: T.C. Hatay Valiliği Tarım ve Orman İl Müdürlüğü.
- Tokuş, Ö. (2006). *Hamdâniler (Siyasî, İlmî, İçtimai ve Kültürel Hayat) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi.
- Topaloğlu, N. (2017). Arsuz'da İlk Yerleşimler ve İlk Limanlar. *Yeşil Arsus*(82), 4.
- Topaloğlu, N. (2017a). Bir zamanlar Arsuz Yöresinde Toplumsal ve Kültürel Yaşam: İpekçilik. *Yeşil Arsus*(80), 6.
- Topaloğlu, N. (2017b). Eski Bir Arsuz Yemeği "Kışk". *Yeşil Arsus*(83), 4.
- Topaloğlu, N. (2018). Eski Bir Arsuz Yemeği "Sıyyadiye". *Yeşil Arsus*(86).
- Topaloğlu, N. (2021a). Evvel Nisan Yağmurlarından "Mıyyzar"ın Derinliklerine Akan Asırlık Bereket. *Antakya Gastronomi Derneği: Hatay Mutfak Kültürü*(6), 15.
- Topaloğlu, N. (2021b). Binyılların birikimini günümüze taşıyan bir lezzet "Mahshiyye" Yeşil buğdaylı (firikli) yumru dolması. *Antakya Gastronomi Derneği: Hatay Mutfak Kültürü*(7), 12-15.
- TÜİK. (2003-2020). *Çıkış Yapan Ziyaretçiler Anketi*. Türkiye İstatistik Kurumu. https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=324 adresinden alındı
- TÜİK. (2021). *İl ve İlçelere Göre İl/İlçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2021-45500> adresinden alındı

- Türk, H. (2010). Hatay'da Müslüman-Hıristiyan Etkileşimi: St. Georges Ya Da Hızır Kültü. *Milli Folklor*(85), 138-147.
- Türkan, H. (2015). *Hatay Yöresi Arap Alevileri Folkloru (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Umar, B. (2000). *Kilikia: Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*. İstanbul: İnkilap Kitabevi.
- UNWTO. (2018). 'Overtourism'? *Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions*. Madrid: World Tourism Organization.
- UNWTO. (January, 2020). Volume 18, Issue 1. *World Tourism Barometer*, 6-7.
- Ünal, A. (2015). A Hittite treaty tablet from Oylum Höyük in southeastern Turkey and the location of Haşšu(wa). *Anatolian Studies*, Vol.65, 19-34.
- Ünal, A., & Girginer, K. (2007). *Kilikya-Çukurova; İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi'ne Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Ürkmez, N. (2014). İskenderun'da Bulunan ve Ele Geçirilen Eski Eserler. *History Studies*, 6(3), 349-367.
- Üzüm, İ. (2007). Nusayrılık. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 33, 270-274.
- Van de Mieroop, M. (2018). *Eski Yakındoğu Tarihi MÖ 3000-323*. (G. Ergin, Dü., & S. Gül, Çev.) İstanbul: Homer Kitabevi.
- Wakefield, R. (2021, Ocak 08). *Expo 2021 Hatay (Turkey) to postpone opening by eight months*. AIPH: <https://aiph.org/latest-news/expo-2021-hatay-turkey-to-postpone-opening-by-eight-months/> adresinden alındı
- Walle, A. (1996). Habits of Thought and Cultural Tourism. *Annals of Tourism Research*, Vol 23., 874-890.
- Wilson, M. (2003). Cilicia: The First Christian Churches in Anatolia. *Tyndale Bulletin* 54.1, 1-16.
- Yalçın, Ü. (2013). Geç Tunç Çağında Küreselleşme. *Aktüel Arkeoloji* 33, 44-57.
- Yener, K., & Wilkinson, T. (1996). Amuq Valley Projects. *Oriental Institute Annual Report*, 11-21.
- Yiğit, T. (2006). Urşu Kuşatması Metni'nin Yeniden Değerlendirilmesi. *Anatolia*, 31, 43-55.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11 b.). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Yıldırım, N. (2016). Çiviyazılı Kaynaklara Göre Patina Krallığından Unqi Krallığı'na Antakya ve Amik Ovası'nın Tarihsel Süreci. *Bellekten*, 80., 701-722.
- Yıldız, C. (2022a, 09 26). *Mimar Kimyon, 3 Ay Önce Söyledi: Çevlik-Arsuz yolu heyelanla kapanır*. Gazete Duvar: <https://antakyagazetesi.com/mimar-kimyon-3-ay-once-soyledi/> adresinden alındı
- Yıldız, C. (2022b, 09 26). *Serinyol-Madenli yolu ne oldu?* Antakya Gazetesi: <https://antakyagazetesi.com/serinyol-madenli-yolu-ne-oldu/> adresinden alındı
- Yolcu, H. (2005). *Kızıldağ (Hatay) Vejetasyonunun Araştırılması (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Adana: Çukurova Üniversitesi.